

MEŞHUR HADİS ÂLİMİ İBN HACER EL-ASKALÂNÎ'NİN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ*

Mehmet TURAN

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Araştırma Görevlisi, mehmet.turan@batman.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:

02.02.2017

Kabul Tarihi/Accepted:

17.04.2017

e-Yayın/e-Printed:

23.08.2017

ÖZ

Hadis âlimlerinin temel hedeflerinden biri de Hz. Peygamberden nakledilen söz fiil ve takrirlerin aslına uygun bir şekilde sonraki nesillere aktarılmasıdır. Bu nedenle sünneti tespit için büyük çabalar sarf etmişlerdir. Şüphesiz bu âlimlerin başında hayatının büyük bir kısmını hadis ilmine veren ve devrinin en yetkin ve ünlü âlimi olan İbn Hacer el-Askalanî gelmektedir. Bu çalışmada İbn Hacer'in hayatı, ilmi kişiliği, ders aldığı hocalar ve yaptığı vazifeler ana hatlarıyla okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbn Hacer el-Askalanî, Hadis, Fethu'l-Bârî, Sünnet.

LIFE AND SCIENTIFIC PERSONALITY OF PROMINENT HADITH SCHOLAR IBN HAJAR AL-ASQALANI

ABSTRACT

One of the basic purposes of Hadith scholars is to transfer the words, actions and conversations of the Prophet in original form to the next generations. Therefore, they have used great effort to determine the Sunna. Without doubt, Ibn Hajar al Asqalani was the first scholar who devoted many years of his life to the Hadith Science and was the most competent and prominent scholar of his time. In this study, it was tried to present, in detail, to the reader the life and scientific personality of Ibn Hajar al Asqalani, his teachers, the duties he performed.

Key words: Ibn Hajar al-Asqalani, Hadith, Fethu'l-Barî, Sunna.

* Bu makale "İbn Hacer el-Askalanî'ye Nispet Edilen Münebbihat Adlı Eserdeki Merfu Hadislerin Değerlendirilmesi" başlıklı tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

I. HAYATI

1. Adı, Nesebi, Doğduğu Yer

İbn Hacer'in tam adı Ahmet b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Mahmut b. Ahmet Şihabuddin Ebû'l-Fazl el-Askalânî el-Mısırî el-Kahirî eş-Şafîî (773-852/1372-1449)'dir.¹ Lakabı Şihabuddin künyesi ise Ebû'l-Fazl'dır.² Ailesinin memleketi olan Filistin'in Askalan şehrine nispetle Askalanî, soyunun dayandığı Kinâne kabilesine nispetle Kinanî olarak anılmıştır.³ İsmi veya lakabı Hacer olan babasına yahut büyük dedelerinden birine nispetle İbn Hacer diye meşhur olmuştur.⁴

22 Şaban 773/1372 yılında Nil kıyısında yer alan Mısır'da dünyaya gelen İbn Hacer, ilim ve kültürün oldukça geliştiği Memlûklular devrinde yaşamıştır.⁵ Memluk Sultanları ilim adamlarını korumak ve desteklemekle kalmamış aynı zamanda bizzat kendileri de ilimle meşgul olmuşlardır. İbn Hacer'in *Sahih-i Buharî*'yi el-Bulkînî'den (ö. 805/ 1403) rivayet eden Memluk sultanı el-Mueyyed'i kendi hocaları arasında sayması ve ondan hadis dersi almış olması, Memluk Sultanlarının ilme verdiği değerini apaçık bir göstergesidir. Memluk Sultanlarının ilme ve ilim adamlarına verdikleri önem ve hizmetlerden dolayı Mısır uzun yıllar Daru'l-Hadis, Daru'l-Fıkıh, Daru'l-Edeb olarak anılmış ve bir ilim merkezi olarak tarihte yerini almıştır.⁶

İbn Hacer'in babası 720/1319 yılları civarında doğan dindar, güvenilir, güzel ahlaklı, salih kimselere muhabbet ve saygı duyan mütevazı bir insandı. Hafızlığının yanında şiir yazabilen, kiraât-i seb'a ve fetva verme konusunda icazet sahibi aynı zamanda Yahya b. Şeref en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Ezkar*'ına istidrâk kaleme alan bir âlimdi. 777/1375 yılının Recep ayında vefat etti. Babası vefat ettiğinde İbn Hacer henüz dört yaşını tamamlamamış küçük bir çocuktur.⁷ Bir müddet sonra annesi Nicar da vefat edince ablası ile yalnız kaldı.⁸ Babası vefatından sonra eğitimiyle ilgilenmesi için İbn Hacer'i büyük tüccar Zeynuddin Ebu Bekir Muhammed b. Ali b. Ahmet el-Harrubî'ye emanet etti.⁹

2. Vazifeleri ve Vazife Yaptığı Yerler

İbn Hacer 808/1406 yılında imla meclisleriyle hocalık görevine başlamıştır. İbn Hacer vaizlik, kadılık, müftülük ve müderrislik gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur.¹⁰ Aynı zamanda değişik medreselerde görevlendirilerek tefsir, fıkıh ve hadis dersleri vermiştir.¹¹ İbn Hacer'in nerede ne tür görevlerde bulunduğu şöyle sıralanabilir:

¹Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman es-Sehavî, *el-Cevâhîr ve'd-Dürer fî Tercemet-i Şeyhülislâm İbn-i Hacer*, Lübnan-Beyrut: Daru İbn-i Hazm, 1999, c. 1, s. 101; el-Hafız Celaleddin Ebu'l-Fazl Abdurrahman İbn-i Ebi Bekr es-Suyutî, *Zeylu Tabakati'l-Huffaz li'z-Zehbi*, Yer yok: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Tarih yok, s. 380; el-Hafız Takyüddin Ebi'l-Fazl Muhammed b. Muhammed İbn-i Muhammed b. Fehd el-Hâşimî el-Mekkî, *Lahzu'l-Elhaz bi-Zeyli Tabakati'l-Huffaz*, Yer yok: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, tarih yok, s. 326.

² Sehavî, *el-Cevâhîr ve'd-Dürer*, c. 1, s. 102.

³ Sehavî, *el-Cevâhîr ve'd-Dürer*, c. 1, s. 103.

⁴ Sehavî, *el-Cevâhîr ve'd-Dürer*, c. 1, s. 105; Abdulhay b. Abdulkebir el-Kettanî, *Fehresu'l-Feharisi ve'l-Esbat ve Mu'cemu'l-Mea'cimi ve'l-Meşayihî ve'l-Muselselât*, Yer yok: Daru'l-Garbi'l-İslamî, 2. Baskı, Tarih yok, c. 1, s. 321.

⁵ Sehavî, *el-Cevâhîr ve'd-Dürer*, c. 1, s. 104.

⁶ Muhammed Ebu Zehv, *el-Hadis ve'l-Muhaddisun*, Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabi, 1958, s. 439-440; Mehmet Bilen, *İbn Hacer'in Buhari Savunusu*, Ankara: Ankara okulu yayınları, 1. Baskı, 2013, s. 15.

⁷ Sehavî, *el-Cevâhîr ve'd-Dürer*, c. 1, s. 107-108.

⁸ M. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalanî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1999, cilt: 19, s. 514.

⁹ Sehavî, *el-Cevâhîr ve'd-Dürer*, c. 1, s. 117.

¹⁰ Abdussettar eş-Şehy, *el-Hafız İbn Hacer el-Askalanî*, Dimeşk, Daru'l-Kalem, 1. Baskı, 1992, s. 253.

¹¹ Mehmet Bilen, "Hadis Şarihi Olarak İbn Hacer el-Askalanî" e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, Kasım 2009, sayı: 2, s. 53.

1. İmla Görevi

İbn Hacer 808/1406 yılında başladığı imla görevine vefat ettiği 852/1449 yılına kadar devam etmiştir. Şeyhüniyye'de, el-Cemaliyye Medresesinde ve Baybars Hankahı'nda imla vazifesini icra etmiştir.¹²

2. Tefsir Görevi

829/1426 yılında Hüseyiniyye Medresesinde ve Kubbetu'l-Mansuriyye'de tefsir dersleri vermiştir.¹³

3. Hadis Görevi

808/1406 yılının Şevval ayında imla vazifesinin yanı sıra Şeyhuniyye Medresesinde hadis dersleri vermek üzere görevlendirilmiştir. Ayrıca 811/1409 yılında el-Cemaliyye, 813/1411 yılında Baybars Hankahı'nda, 833/1430 senesinde Tolun Camii'nde, 836/1433 yılında Dımeşk'e yaptığı seyahat esnasında Eşrefiyye Daru'l-Hadis'i'nde ve 851/1447 yılında Zeyniyye Medresesinde hadis okutmuştur.¹⁴

4. Fıkıh Görevi

İbn Hacer farklı yerlerde fıkıh dersleri vermek üzere görevlendirilmiştir. 811/1409 yılında Şeyhuniyye, 822/1419 yılında Mueydiyye, 831/1428 yılında Harubiyye, 833/1428 yılında Salihyye, 846/1443 yılında ise Salâhiyye Medreselerinde fıkıh dersleri okutmuştur.¹⁵

5. Fetva Verme Görevi

İbn Hacer 811/1409 yılında fetva vermek üzere Daru'l-Adl'de görevlendirilmiş ve vefat edinceye kadar da bu görevini başarılı bir şekilde yürütmüştür.¹⁶

6. Kadılık Görevi

Kadılık vazifesini kabul etmemekte kararlı olan İbn Hacer¹⁷, kadılık vazifesine ihtiyatlı yaklaşmış defalarca kendisine başkadılık teklif edilmesine rağmen her defasında teklifi geri çevirmiştir. Daha sonra Memluk Sultanı el-Melikü'l-Eşref Barsbay, Mısır'ın başkadılığından azledilen Alemüddin el-Bulkînî'nin yerine İbn Hacer'i başkadılık makamına atamıştır. 827/1424 yılında başladığı bu görevinden çeşitli nedenlerden ötürü defalarca azledilip tekrar aynı göreve getirilmiştir. 852/1449 yılında vefatından birkaç ay önce bu görevinden istifa etmiş, evine çekilip kitap tasnif etmekle meşgul olmuştur.¹⁸

7. Hatiplik, Vaizlik ve İmamlık Görevi

İyi bir hatip ve vaiz olan İbn Hacer, 819/1416 yılında Ezher Camii'nde daha sonra Amr bin Âs Camii'nde ayrıca kadılık yaptığı dönemlerde sultanın da bulunduğu Kala' Camii'nde hatiplik yapmıştır. Yine 836/1433 yılında Sultan Eşref Barsbay'la çıktığı Amid yolculuğu sırasında Sultanın emriyle Dımeşk'te Ben-i Ümeyye Camii'nde Cuma günü bir hutbe irad etmiştir. Hüseyiniyye'de bulunan Zahir Camii'nde vaizlik görevini yapan Şeyh Nureddin er-Reşidî vefat edince buradaki vaizlik görevi İbn Hacer'e tevdi edilmiştir. İbn Hacer güneş ve ay tutulması sırasında insanlara namaz kıldırması ayrıca âlim ve salih kimselerin gıyabi cenaze namazını kıldırmasıdır.¹⁹

¹² Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 255.

¹³ Şemsüddin Muhammed bin Abdurrahman es-Sehavî, *ed-Dav'ü'l-Lami' li-Ehli'l-Karni't-Tasi'*, Beyrut: Daru'l-Cil, 1. Baskı, 1992, c. 2, s. 38.

¹⁴ Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 259-260.

¹⁵ Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 261.

¹⁶ Sehavî *el-Cevâhîr ve'd-Dürrer*, c. 2, s. 600.

¹⁷ Sehavî, *ed-Dav'ü'l-Lami'*, c. 2, s. 38.

¹⁸ Şihabüddin Ebi'l-Felah Abdulhay bin Ahmet bin Muhammed İbnü'l-İmad el-Hanbelî, *Şezeratu'z-Zeheb fi Ahbari men Zeheb*, Lübnan-Beyrut: Daru İbn Kesir, 1. Baskı, 1993, c. 9, s. 396-397.

¹⁹ Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 277-278.

3. Vefatı

İbn Hacer 852/1449 yılının Zilkade ayında ishal ve dizanteri hastalığına yakalanmıştır. Ailesi ve öğrencilerinin olumsuz yönde etkilenmemeleri için bu hastalığını gizleyen İbn Hacer, rahatsızlığına rağmen derslerine devam etmiştir.²⁰ Zilkade ayının sonlarına doğru Kahire’de vefat eden İbn Hacer’in cenazesine çok sayıda kişi iştirak etmiştir.²¹ Cenazesinde bulunan Sultan Çakmak’ın emriyle cenaze namazı Abbasi Halifesi tarafından kıldırılmış ve Karafetu’s-Suğra kabristanına defnedilmiştir.²²

Ölümünden sonra pek çok şair tarafından İbn Hacer üzerine mersiyeler yazıldığı bilinmektedir.²³ Yağmur zamanı ve beklentisi olmadığı halde vefat ettiği gün cenazesi taşınırken yağmur yağdığı belirtilmekte ve bu konuda devrin şairi Şihabuddin el-Mansurî’den bir şiir nakledilmektedir.

Şiir şu şekilde başlamaktadır:

قد بكت السحب على قاضي القضاة بالمطر

“Bulutlar yağmur yağdırarak başkadiya ağladı...”²⁴

II. İLMİ KİŞİLİĞİ

1. Tahsil Hayatı ve İlmî Kişiliği

Henüz dört yaşını tamamlamadan babası vefat eden İbn Hacer hamilerinden Zeynuddin el-Harrubî’nin yanında kaldı. Zeynuddin el-Harrubî Mekke’de kaldığı süre zarfında İbn Hacer, onun yanında bulundu. Beş yaşını tamamladıktan sonra ilk eğitimine başlayan İbn Hacer, dokuz yaşında Kur’an-ı Kerim hıfzını, Tebrizî’nin *Muhtasar*’ına şerh yazan Sadruddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak es-Seftî el-Mukrî’nin yanında tamamladı. Zamanın bir âdeti olarak 785/1383 yılında on iki yaşındayken Mekke’de teravih namazı kıldırılmıştır. Mekke’de bulunduğu süre zarfında eş-Şeyh Âfifuddin Abdullah b. Muhammed b. Muhammed en-Neşavirî’den *Sahih-i Buharî*’yi okumuştur. İlk hadis aldığı hocası da budur.²⁵ Ayrıca daha sonraları *Sahih-i Buharî*’yi farklı hocalarda defalarca okumuştur. Mekke kadısı el-Hafız Cemaluddin İbn Zahîre’nin yanında Abdulganî el-Makdisî’nin *Umdetu’l-Ahkâm* adlı eserini okumuş, daha sonra hamisi Harrubî ile birlikte 786/1384 yılında Mısır’a gelmiştir. Orada ilme yönelmiş ve ilim elde etmek için oldukça gayret sarf etmiştir. Hadis, fıkıh ve usul ile ilgili yazılmış olan eserleri okuyup ezberlemiştir.

1. Cemmâî’lî’nin *Umdetu’l-Ahkâm*’ı
2. Kazvîni’nin *el-Havi’s-Sağir*’ini
3. İbnu’l-Hacîb’in *el-Muhtasar*’ı
4. Harîrî’nin *Mülhatü’l-İ’rab*’ını
5. Kâdı Beyzâvî’nin *Minhacü’l-Vüsul*’u
6. Irakî’nin *Elfiyyetü’l-Hadis*’ini
7. İbn Malik’in *Elfiyye*’ini

²⁰ Şakir Mahmut Abdu’l-Munim, *İbn Hacer el-Askalanî Musamefâtuhu ve Dirasetun fi Menhecîhi ve Mevaridihî fi Kitabihi’l-İsâbe*, Beyrut: Muessesetu’r-Risale, 1. Baskı, 1997, c. 1, s. 118.

²¹ El-Kadî el-Allame Şeyhu’l-İslam Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *el-Bedru’t-Tâli’ bi Mehâsini men Ba’de’l-Karnî’s-Sâbi’*, Lübnan-Beyrut: Daru’l-Ma’rife, Tarih y., c. 1, s. 92.

²² Sehavî, *ed-Dav’û’l-Lami’*, c. 2, s. 40; Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s.616-617.

²³ Şakir Mahmut, *İbn Hacer el-Askalanî*, c. 1, s. 121,124.

²⁴ Hafız celâleddin Abdurrahman es-Suyutî, *Husnü’l-Muhadara fi Tarihi Mısır ve’l-Kahire*, Sayda-Beyrut: el-Mektebetu’l-Âsriyye, 2009, c. 1, s. 279.

²⁵ Sehavî, *el-Cevâhir ve’d-Dürer*, c. 1, s. 121-122.

8. Şîrâzî'nin *et-Tenbih'*ini

Daha sonra diğer bir hamisi olan Şemseddin İbn-i Kattan'a iltizam ederek, onun fıkıh, usul-i fıkıh, Arap dili, hesap gibi ilimlere dair verdiği derslere katılmıştır. Tarih ilmine de ilgi duyan İbn Hacer ravilerle ilgili pek çok bilgi toplamıştır. 792/1390 yılında edebi ilimlerle meşgul olmuş özellikle şiir alanında büyük bir meziyet kazanmıştır. Daha sonra şiirle uğraşmayı bırakan İbn Hacer 796/1394 yılında tamamen hadis ilmine yönelmiştir. Dönemin hadis şeyhlerinin ders halkalarına katılan İbn Hacer aynı yıl Zeyneddin el-İrakî'den ders almaya başlamıştır. On yıl boyunca Irakî'nin talebeliğini yapan İbn Hacer ondan *Elfiyye* adlı eseriyle şerhini ve *en-Nüket âlâ İbnü's-Salâh* adlı eserini okumuştur. Pek çok hadis kitabını hocası Irakî'de okuyan İbn Hacer, ayrıca hadis ilimleri ile ilgili kaleme alınmış olan pek çok eseri talebelik yaptığı süre zarfında ondan ders olarak okudu. İbn Hacer'e bazı kitapları okutmak için icazet veren Irakî, aynı zamanda ona 797/1395 yılında hadis ilimleri okutma icazeti veren ilk âlimdir.²⁶

İbn-i Kattan, Burhaneddin el-Ebnasî ve Siracüddin el-Bulkînî gibi âlimlerden fıkıh ve usul-i fıkıh ile ilgili çeşitli dersler almış ve bazı fıkıh kitaplarını okumuştur.²⁷

Mısır dışında da öğrenimini sürdüren İbn Hacer ilmi seyahatler yapmış, bu vesile ile başta Hicaz, Yemen, Şam, Haleb, Mekke ve Medine olmak üzere çeşitli yerlere seyahat etmiştir. Oralarda çeşitli hocalarla görüşmüş ve farklı ilim alanlarında dersler almıştır.²⁸

İbn Hacer büyük çoğunluğu hadis ilimleri olmak üzere edebiyat, fıkıh ve pek çok farklı alanda çok sayıda eser telif etmiştir.²⁹ İbn Hacer'in başta başkâdî olarak değişik yerlere atanması ve çok sayıda farklı medreselerde hadis, fıkıh ve tefsir dersleri vermek üzere görevlendirilmesi ayrıca birçok camide vaizlik hatiplik ve imamet görevlerini başarılı bir şekilde icra etmesi, onun ilmi açıdan ne kadar yetkin bir kişi olduğunu gözler önüne sermektedir.

2. Hocaları

İbn Hacer'in yaşamış olduğu devirde ilme ve âlime büyük değer verildiği hatta bizzat hükümdarlar tarafından desteklendikleri bilinmektedir. İlmin ve âlimin itibar gördüğü böyle bir ortamda büyüyen İbn Hacer birçok âlimden ders almıştır. Kendisi *el-Mecmau'l-Muesses li'l-Mu'cemi'l-Mufehres* adlı eserinde hocalarının isim ve biyografisini ayrıca bu hocalardan aldığı ders ve icazetleri anlatmıştır.

Kitabının mukaddimesinde de beyan ettiği gibi ders aldığı hocalarını alfabetik sıraya göre dizmiştir. Onları "*rivayet yoluyla ders aldığım hocalar ve dirayet yoluyla ders aldığım hocalar*" diye iki ana gruba ayırmış, daha sonra onları üstünlüklerine göre beş tabakaya ayırmış ve her tabaka için ayırt edici rumuzlar koymuştur.³⁰ Öğrencisi es-Sehâvî, İbn Hacer'in ders almış olduğu 644 âlimin ismini zikretmektedir.³¹ Bu hocalardan 230 tanesi İbn Hacer'in kendilerinden bir tane bile olsa hadis işittiği hocalardır. 225 tanesi ise İbn Hacer'in kendilerinden icazet aldığı 189'u ise İbn Hacer'in müzakere veya başka yollarla kendilerinden ilim elde ettiği hocalardır. Bazı hocalarının isimleri tekrar edilmiştir. Tekrar

²⁶ Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 69-74.

²⁷ Sehavî, *el-Cevâhir ve'd-Dürer*, c. 1, s. 128.

²⁸ Sehavî, *el-Cevâhir ve'd-Dürer*, c. 1, s. 146-166; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm Kamûsu Terâcîm li-Eşheri'Ricali ve'n-Nisâ mine'l-Arabi ve'l-Müstarebîn ve'l-Musteşrikîn*, Lübnan-Beyrut: Daru'l-İlmi'l-Melayin, 2002, c. 1, s. 178.

²⁹ Muhammed Siddik b. Hasan Han el-Kinnevcî el-Buharî, *Et-Tacu'l-Mükellil min Cevahiri Me'asiri't-Tirazi'l-Ahiri ve'l-Evveli*, Katar: Vizaretu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye İdaretu's-Şuuni'l-İslamiyye, 1. Baskı, 2007, s. 355.

³⁰ Şihabuddin Ahmet b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Mahmut b. Ahmet eş-şehîr bi İbn Hacer el-Askalanî, *el-Mecmau'l-Muessis li'l-Mu'cemi'l-Mufehris*, Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1. Baskı, 1992, c. 1, s. 76; Bilen, *Buhari Savunusu*, s. 17.

³¹ Sehavî, *el-Cevâhir ve'd-Dürer*, c. 1, s. 200-240.

edilen isimler çıkartıldığında İbn Hacer'in ilim tahsil ettiği hocaların sayısı 628'e düşmektedir.³² İbn Hacer'in ilim tahsil ettiği hocaları şu şekilde sıralayabiliriz.

a. Kıraat Hocaları

1. İbrahim b. Ahmet b. Abdulvahid b. Abdulmümin et-Tenûhî (709-800/1310-1398).
2. Sadreddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak es-Seftî el-Mukrî (ö.808/1406).
3. Eş-Eşihab Ahmet b. Muhammed İbni'l-Fakih Ali el-Hayyutî (ö. 807/1405).

b. Fıkıh Hocaları

1. Ömer b. Reslan b. Nasîr b. Salih el-Bulkînî (724- 805/1324-1403).
2. Ömer b. Ali b. Ahmet b. Ahmet b. Abdullah İbnu'l-Mulakkin (723-804/1323-1402).
3. İbrahim b. Musa b. Eyyub el-Ebnâsi (725-802/1325-1400).
4. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ömer b. İsa İbnu'l-Kattân (730-813/1330-1411).

c. Fıkıh Usulü Hocaları:

1. Muhammed b. Ebubekir b. Abdulaziz b. Muhammed b. İbrahim İbn Cemâ'a (749-819/1349-1416)

d. Arap Dili Hocaları

1. Muhammed b. Yakub b. Muhammed b. İbrahim b. Ömer b. Ebubekir b. İdris eş-Şirazî el-Fîrûzabâdî (729-817/1329-1414).
2. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Abdurrezzak el-Ğumârî (720-802/1320-1400).
3. Muhammed b. İbrahim b. Muhammed el-Biştekî (748-830/1348-1427).
4. Mahabbuddin Muhammed b. Allame İbn-u Hişam (749-799/1349-1397/).³³

e. Hadis Hocaları

1. Ebu'l-Fazl Zeynuddin Abdurrahim b. el-Huseyn b. Abdurrahman el-İrâkî (725-806/1325-1404).
2. Ali b. Ebi Bekr b. Süleyman b. Ebi Bekr el-Heysemî (735-807/1335-1405).
3. Muhammed b. Abdullah b. Zâhîre b. Ahmet b. Atiyye b. Zâhîre el-Kureşî el-Mahzûmî (751-817/1350-1414).
4. Fatime binti Munecca et-Tenûhî (712-803/1313-1401)
5. Fatime binti Muhammed b. Abdulhâdî b. Abdulhamid b. Abdulhâdî el-Makdisi (719-803/1319-1401).³⁴

3. Öğrencileri

İbn Hacer'in ilminden çok sayıda kişi istifade etmiştir. İbn Hacer'in yetiştirdiği pek çok talebe olup bunların isimlerini İbn Hacer'in öğrencisi es-Sehavî, kitabında zikretmiştir. Onun verdiği rakamlara göre İbn Hacer'den ders almış 626 talebe vardır.³⁵ Meşhur öğrencilerinden bazıları şunlardır:

1. Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Sehavî (731-902/1331-1497).
2. Burhaneddin İbrahim b. Ömer b. Hasan el-Bikâ'i (809-885/1407-1480).

³² Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 110.

³³ Geniş bilgi için bk. Sehavî, *el-Cevâhir ve'd-Dürer*, c. 1, s. 200-240; Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 111-131.

³⁴ Geniş bilgi için bk. Sehavî, *el-Cevâhir ve'd-Dürer*, c. 1, s. 200-240; Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 132-142.

³⁵ Sehavî, *el-Cevâhir ve'd-Dürer*, c. 3, s. 1064-1179.

3. Zekeriya b. Muhammed b. Ahmet b. Zekeriya el-Ensârî (726-926/1326-1520).
4. Muhammed b. Muhammed b. Abdullah İbnu'l Haydırî (821-893/1418-1488).
5. İbnu'l-Humam Muhammed b. Abdulvahid b. Abdulhamid es-Sîvasî el-Hanefî (790-861/1388-1457).
6. Zenuddin Kasım b. Kutlubuğâ el-Hanefî (802-879/1400-1475).
7. Yusuf b. Tağrî Berdî el-Hanefî (813-874/1411-1470).
8. Nasır b. Ahmet b. Yusuf İbn-i Meznî el-Fezarî (781-823/1380-1420).
9. Ebu İshâk (Bin Derbas) Ahmet b. Ahmet b. Ali b. Ebi Bekr el-Kurdi el-Kâhirî (ö. 817/1414).
9. Süleyman b. İbrahim b. Ömer Nefisuddin el-Âlevî (745-825/1345-1422).³⁶

4. Eserleri

Hadis ilminde yetiştirdiği birçok öğrencinin yanı sıra, İbn Hacer'in çok sayıda eser yazdığı bilinmektedir. İbn Hacer'in eserlerinin sayısı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür.

el-Bağdâdî İbn Hacer'e ait 100'den fazla eserden söz ederken³⁷ öğrencisi Sehâvî bu sayıyı 273'e çıkarmış³⁸, Şakir Muhammed ise bu sayıyı 282 olarak zikretmiştir.³⁹ Abdüsettar eş-Şeyh ise İbn Hacer'in hayatını konu aldığı eserinde ona ait 289 eserden bahsetmektedir.⁴⁰ 796 yılında genç yaşlarda telif hayatına başlayan İbn Hacer başta İslami İlimler olmak üzere çeşitli ilim dallarına ait çok sayıda kıymetli eser kaleme almıştır.

İbn Hacer'in kendi kitaplarının isimlerini bir eserde topladığı ve bu kitaplardan *Sahih-i Buhârî*'ye yaptığı şerh olan *Fethu'l-Bari* ile onun mukaddimesi, *Tabsiretu'l-Muntebih bi Tahrîri'l-Muştebih* ile *Tehzîbu't-Tehzîb*, *Lisanu'l-Mizan* ile hadis usulüne dair kaleme aldığı *Nuhbetü'l-Fiker* ve *Sahih-i Buhârî*'nin muallak hadislerine dair olan *Tağliku't-Ta'lik* hariç diğer eserlerini beğenmediği ve eksikliklerinin olduğunu beyan ettiği nakledilmiştir. İbn Hacer'in bu değerlendirmesi onun mütevaziliğini ortaya koyan bir açıklama olarak değerlendirilmiştir.⁴¹ Nitekim zikrettiği eserleri dışında da onun çok sayıda kıymetli eseri bulunmaktadır.

Yukarıda adı geçen müelliflerin eserlerinde İbn Hacer'e ait kitaplar tek tek ele alınıp tanıtıldıkları için biz burada detaya girmeden sadece belli başlı birkaç kitap ismi zikretmekle yetineceğiz.

1. *Fethu'l-Bârî li Şerhi'l-Buhârî* (Sahih-i Buhârî şerhi): Bu eser İbn Hacer'in en değerli çalışması olarak kabul edilmektedir. İbn Hacer bu eserine *Hedyü's-Sâri* adıyla bir de mukaddime yazmıştır. İbn Hacer şerhinde bab başlığı ve hadis arasındaki münasebetleri, sened ve metinle ilgili hususları açıklamıştır. Ayrıca muallak hadislerin mevzul rivayetlerine yer verip kitapta geçen garip ve müşkil kelimelerin anlamlarını izah etmiştir. Yeri geldikçe hadisten çıkartılan hükümlere de değinen İbn Hacer, gerekli durumlarda usul kaidelerine de yer vermiştir.

2. *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*: Buhârî Şerhinden sonra İbn Hacer'in en önemli eseri olarak kabul edilen *el-İsabe*, sahebe biyografileri konusunda geniş malumat veren bir eserdir. Bu kitap dört bölümden oluşmaktadır.

³⁶ Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 300-318.

³⁷ İsmail paşa el-Bağdâdî, *Hediyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Müellefin ve Asaru'l-Musannifîn min Keşfi'z-Zumûn*, Lübnan-Beyrut, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1992, c. 5, s. 128-130.

³⁸ Sehavî, *el-Cevâhir ve'd-Dürer*, c. 2, s. 660-695.

³⁹ Şakir Mahmut, *İbn Hacer el-Askalanî*, c. 1, s. 173-386.

⁴⁰ Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, s. 376-489.

⁴¹ Sehavî, *el-Cevâhir ve'd-Dürer*, c. 2, s. 659; Bilal, *Buhari Savunusu*, s. 20

3. *Buluğu'l-Meram*: Bu eser ahkâm hadislerini ihtiva etmektedir. Özellikle ibadat, muamelat ve ukubat konularıyla alakalı sahih hadisleri bünyesinde barındırmaktadır.

4. *Nuhbetü'l-Fiker*: Hadis usulüne dair kaleme alınan bu eser muhaddislerce rağbet görmüş ve kendisinden sonraki eserlere kaynaklık etmiştir. Bu eser aynı zamanda müellifi tarafından *Nüzhetü'n-nazar fi Tavzih-i Nuhbeti'l-Fiker* adıyla şerh edilmiştir.

5. *Tağliku't-Ta'lik*: Bu eserinde İbn Hacer, Buharî'nin *el-Camiu's-Sahih* adlı eserinde muallak olarak rivayet ettiği hadislerin muttasıl isnadlarını toplamıştır. Böylece Buharî'nin eserindeki muallak hadislerin aslında muttasıl olduğu ortaya çıkartılmış ve Buharî'nin bu nedenle haksız yere eleştirilmesinin önüne geçilmiştir.

6. *Tehzibü't-Tehzib*: Mizzî'nin *Tehzibü'l-Kemâl* adlı eseri üzerine yapılan en geniş çalışma sayılmaktadır. İbn Hacer bu eserinde ravilerin hayatlarını, cerh ve tadil durumlarını derli toplu bir şekilde işlemiştir.

7. *Lisanü'l-Mizan*: Bu eserde Zehebî'nin *Mizanu'l-İtidal* adlı eserinde yer vermediği raviler tespit edilmiş olup onlarla ilgili bilgiler okuyucuya sunulmuştur.

SONUÇ

Hz. Peygamberin sünneti, Kur'an-ı Kerim'den sonra dinde ikinci ana kaynak olarak kabul edilmiştir. Kur'an'ın doğru bir şekilde yorumlanıp anlaşılmasında sünnetin büyük bir rolü bulunmaktadır. Bu nedenle hadis âlimleri, sünnetin sağlam bir şekilde tespiti için büyük çaba harcamışlardır.

İlim ve kültürün oldukça geliştiği Memluk devrinde yaşayan İbn Hacer el-Askalanî, ilim uğrunda önemli çabalar göstermiş olup çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bunların başında Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Sehavî (731-902), Burhaneddin İbrahim b. Ömer b. Hasan el-Bikâ'î (809-885), Zekeriya b. Muhammed b. Ahmet b. Zekeriya el-Ensarî (726-926), Zenuddin Kasım b. Kutlubuğâ el-Hanefî (802-879), Süleyman b. İbrahim b. Ömer Nefisuddin el-Âlevî (745-825) gibi âlimler gelmektedir.

Birçok alanda iyi bir eğitim alan İbn Hacer, tefsir, fıkıh, fıkıh usulü, tarih, lügat ve edebiyatla da meşgul olmuştur. Özellikle hadis ilminde dönemin en ünlü âlimi haline gelen Askalani, hayatının büyük bir kısmını bu alana vermiştir. Hadis ilmine büyük katkıları olan ve bu konuda sayısız eser telif eden İbn Hacer tüm mesaisini ilme adanmıştır. Hemen hemen bütün islami ilimler üzerine birçok kıymetli eser kaleme alan İbn Hacer, yazdıklarıyla kendisinden sonra gelen birçok âlimi etkileyebilmiştir.

Pek çok vazife alan İbn Hacer, çeşitli medreselerde hocalık da yapmıştır. Bunlar imla, tefsir, hadis, fıkıh, kadılık, hatiplik, vaizlik ve imamlık görevleridir. İbn Hacer'in hadis ilminde kaleme almış olduğu pek çok eser ve bu ilme sağladığı birçok katkının yanı sıra kendisine tevdi edilen tüm vazifeleri başarılı bir şekilde yürütmesi, onun anılmaya değer önemli bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır. Hadis ilmindeki yetkinliği ve tenkitçi kişiliği göz önünde bulundurulduğunda, onun hadis ilminde kendisine verilen "Emiru'l-Mü'minin fi'l-Hadis" unvanını fazlasıyla hak ettiği ve yaptığı hizmetlerin takdire şayan olduğu anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

ABDU'L-MUNİM, Şakir Mahmut, **İbn Hacer el-Askalanî Musannefâtuhu ve Dirasetun fi Menhecihi ve Mevaridihi fi Kitabihî'l-İsâbe**, Muessesetu'r-Risale, 1. Baskı, Beyrut 1997.

BİLEN, Mehmet, **İbn Hacer'in Buhari Savunusu**, Ankara okulu yayınları, 1. Baskı Ankara 2013.

_____ "Hadis Şarihi Olarak İbn Hacer El-Askalânî", **e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi**, Sayı 2, Kasım 2009.

EBU ZEHV, Muhammed, **el-Hadis ve'l-Muhaddisun**, Darü'l-Fikri'l-Arabi, Kahire 1958.

EŞ-ŞEHY, Abdussettar, **el-Hafız İbn Hacer el-Askalanî**, Daru'l-Kalem, 1. Baskı, Dımeşk 1992.

İBNU'L-İ'MAD EL-HANBELÎ, Şihabüddin Ebi'l-Felah Abdulhay b. Ahmet b. Muhammed **Şezeratu'z-Zeheb fi Ahbari men Zeheb, Daru İbn Kesir, 1. Baskı, Lübnan-Beyrut 1993.**

İBN HACER, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmet İbn Hacer el-Askalanî, **el-Mecmau'l-Muessis li'l-Mu'cemi'l-Mufehris**, Dâru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Lübnan-Beyrut 1992.

İSMAİL PAŞA, el-Bağdadî, **Hediyetu'l-Ârifin Esmâu'l-Müellefin ve Asaru'l-Musannifin min Keşfi'z-Zunûn**, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Lübnan-Beyrut 1992.

İBN FEHD, el-Hafız Takyüddin Ebi'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Hâşimî el-Mekkî, **Lahzu'l-Elhaz bi-Zeyli Tabakati'l-Huffaz**, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, yy. ty.

KANDEMİR, M. Yaşar, "İbn Hacer el-Askalani", **DİA**, TDV Yayınları, c.19, İstanbul 1999.

KETTANÎ, Abdulhay b. Abdulkebir, **Fehresu'l-Feharisi ve'l-Esbat ve Mu'cemi'l-Mea'cimî ve'l-Meşayihî ve'l-Muselselât**, Daru'l-Garbi'l-İslamî yy. ty.

SİDDİK HASAN HAN, Muhammed el-Kannevcî el-Buharî, **Et-Tacu'l-Mükellil min Cevahiri Me'asiri't-Tirazi'l-Ahiri ve'l-Evveli**, Vizaretu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye İdaretu's-Şuuni'l-İslamiyye, 1. Baskı, Katar 2007.

SEHAVÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman, **el-Cevâhir ve'd-Dürer fi Tercemet-i Şeyhülislâm İbn-i Hacer**, Daru İbn-i Hazm, Lübnan-Beyrut 1999.

_____ **ed-Dav'û'l-Lami' li-Ehli'l-Karni't-Tasi'**, Daru'l-Cil, 1. Baskı, Beyrut 1992.

SUYUTÎ, el-Hafız Celaleddin Ebu'l-Fazl Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyutî, **Zeylu Tabakati'l-Huffaz li'z-Zehebî**, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, yy. ty.

_____ **Husnü'l-Muhadara fi Tarîhi Mısr ve'l-Kahire**, el-Mektebetu'l-Âsriyye, Sayda-Beyrut 2009.

ŞEVKANÎ, el-Kadî el-Allame Şeyhu'l-İslam Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkanî, **el-Bedru't-Tâli' bi Mehâsini men Ba'de'l-Karni's-Sâbi'**, Daru'l-Ma'rife, Lübnan-Beyrut ty.

ZİRİKLÎ, Hayreddin, **el-A'lâm Kamûsu Terâcim li-Eşheri'Ricali ve'n-Nisâ mine'l-Arabi ve'l-Müstarebîn ve'l-Musteşrikın**, Daru'l-İlmi'l-Melayin, Lübnan-Beyrut 2002.